

Поліщук О.М.

Національний університет «Одеська юридична академія»,

доцент кафедри кримінального права,

кандидат юридичних наук, доцент

ОКРЕМІ ЗАУВАГИ ЩОДО ІНСТИТУТУ ПРИМИРЕННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Сучасний період розвитку української системи кримінальної юстиції характеризується в доктрині кримінального права як такий, що має кризовий характер, у зв'язку з чим законодавець шукає справедливі, ефективні, швидкі та невитратні засоби підвищення ефективності кримінально-правового регулювання з переважним пунітивним компонентом. Ресторативна (відновна) модель правосуддя в такому випадку, з таким її елементом як примирення, дозволяє посприяти у цьому напрямку.

Найчастіше поняття примирення використовують синонімічно, тотожно або поряд з поняттям відновне правосуддя (ресторативна юстиція). На відміну від інституту примирення відновне правосуддя безпосередньо у законах не згадується та не визначене, хоча й присутнє у окремих програмних та інтерпретаційних актах щодо кримінальної політики України.

Примирення, як підтверджується положеннями чинного законодавства кримінального циклу, доктриною кримінального права, є комплексним міжгалузевим інститутом кримінального матеріального та кримінального процесуального права. На нашу думку, можна вважати доведеним факт існування окремого структурного інституту примирення, норми якого регулюють примирні відносини, та інкорпоровані у законодавстві кримінального циклу.

Дослідження інституту примирення має починатися з дослідження його генези. Основним завданням примирення з давніх давен було припинення ескалації кримінально-правового конфлікту. Оскільки кримінальне право історично виросло у публічне з приватного, то не дивно, що й інститут примирення в ньому в більш розгорнутому, або дуже вузькому змісті існував завжди. Через низьку ефективність публічно-правового методу регулювання кримінально-правових

відносин інститут примирення, як такий що відтворює приватноправовий потенціал кримінального законодавства, зазнає періоду розквіту та стагнації. Сьогодення системи кримінальної юстиції реінкарнує «приватний» потенціал інститут примирення, що дозволяє покращувати баланс інтересів учасників кримінально-правового конфлікту на основі компромісу.

Примирення (в тому числі і як медіація) має широку вживаність як в європейських країнах, так і в країнах СНД. З огляду на гіпертрофований євроінтеграційний фокус уваги сучасного законодавця, то за останні 10 років в цьому напрямку були суттєві зрушення, зокрема в аспекті збільшення кількості норм національного законодавства в межах цього інституту.

Компаративістський аналіз інституту примирення дозволяє дійти висновку, що Україна займає серединну позицію серед країн СНД щодо «могутності» інституту примирення, та поки що трохи менше, ніж у ряді європейських країн. Слід очікувати, що подальші європейські орієнтири у цій сфері стануть підґрунтям чергових змін в сфері інституту примирення в системі національної кримінальної юстиції.

В чинному законодавстві інститут примирення, як такий що дуже тісно пов'язаний з волевиявленням потерпілого як учасника кримінально-правових відносин, по суті має три основні напрямки/форми реалізації:

А) у справах приватного обвинувачення (ст. 477 КПК України) як відмова потерпілого від кримінального переслідування суб'єкта злочину. За згоди потерпілого, що генетично пов'язана з інститутом примирення, закривається кримінальне провадження і суб'єкт злочину не притягається державою до кримінальної відповідальності. Іншими словами має місце зняття потерпілим «своїх претензій до особи, що вчинила злочин», як підкреслюється в науковій літературі, та держава надає такий згоді потерпілого першочергового значення при вирішенні питання про відмову від реалізації кримінальної відповідальності.

Б) при відмові держави від реалізації кримінальної відповідальності (ст. 46 КК України). Має місце тоді, коли за наявності передбачених КК України умов та підстав, з урахування посткримінальної поведінки суб'єкта злочину та примирення винного з потерпілим, держава (в особі суду) має імперативний обов'язок звільнити суб'єкта злочину від кримінальної відповідальності.

В) при реалізації кримінальної відповідальності (ст. 65 та ст. 75 КК України) в аспекті укладення кримінально-значущої угоди про примирення (Гл. 35 КПК України). Передбачено, що угода про примирення в таких випадках спрощує порядок кримінального провадження, сприяє посиленню захисту прав потерпілих, суб'єкта злочину та полегшує зусилля держави в аспекті фактичної реалізації кримінальної відповідальності.

Таким чином, після вступу в силу КПК 2012 року та внесення відповідних змін до КК України інститут примирення значно розвинувся в сфері свого впливу як на інститути матеріального кримінального права, так і кримінального процесуального права. Подальші дослідження у цій сфері є не тільки бажаними, але й необхідними.

Проблематика інституту примирення як міжгалузевого інституту є комплексною, та такою, що не може бути вирішена в рамках одних тез доповіді з огляду на рекомендований обсяг, але окремі кримінально-правові та кримінально-політичні зауваги зроблені були.